

A MAGYAROK ERDÉLYBEN

A MANJU KORMÁNY KISEBBSÉGI POLITIKÁJA (1928—1930)

E FOLYÓIRATNAK abban az 1928 októberi számában, mely az elszakított magyarság életének akkor tízéves történetét ismertette, cikkét Jakabffy Elemér a magyarság helyzetéről belpolitikai tekintetben a legnagyobb reménytelenséggel zárta. „Csak a nemzetközi felfogás mellénk állása hozhat változást, hozhatja meg legegységesebb jogaink tiszteletbentartását és kultúrftjlődésünk biztosítását.“ Azóta eltelt több mint öt év, öt súlyos év a magyarság történetében, ami teljesen igazolta Jakabffy Elemér pesszimizmusát. Kormányok változtak, nemzetközi kisebbségi kongresszusok voltak együtt, kisebbségjogi európai társaság, sajtószervezet jött létre, népszövetségi panaszok mentek Genfbe.

S hová jutott az erdélyi magyarság?

MÉGIS PÁR HÉTTEL AZUTÁN, hogy Jakabffy Elemér megírta kilátástalanságot sugárzó cikkét, reménység lepte meg az erdélyi kisebbségeket.

1928 november elején megbuktak a liberálisok és megalakult Maniu Gyula elnöksége alatt az első nemzeti-parasztpárti, az erdélyi románok kormánya.¹ Azoké, akik 1918 decemberben, az egyesülés pillanatában „teljes nemzeti és autonóm felekezeti szabadságot“, egyénje gúsÉ get, szabad nyelvhasználatot meg mi mindent nem ígértek a leendő új román állam minden nemzetének; azé a Maniué, aki 1923-ban megértő előadást tartott a kisebbségi kérdésről.

Amint megalakult a kormány, a hírlapírók fogadása alkalmával Maniu kijelentette, hogy „a kormány a kisebbségi kérdés megoldását az ország lelki egységesítésének érdekében programjának részéül tekinti s meg fogja kísérelni, hogy a kérdést, jelentőségének megfelelően, szerves törvény keretében oldja meg, mely úgy az alkotmány alapelveinek, mint a kor szellemének megfelel“. Igaz, hogy a kormány belügyminisztere, kinek hatáskörébe a megoldás tartozandó volt, az a Vajda-Voevod Sándor volt, aki még két évvel előbb, 1926-ban, csakúgy „magyar-német-héber-cigány“ kisebbségről beszélt; de az már feledésbe merült és most ő is más hangot használt. „Őszinte és komoly törekvése a kabinetnek“ — mondta —, hogy „a kisebbségek provizórius helyzetének véget vessen s végleges megoldáshoz juttassa. Célunk, hogy a kisebbségek jól felfogott érdekeit összeegyeztessük a román állam magasabb érdekeivel: az elvek, melyek vezetni fognak, le vannak fektetve a gyulaféhvári rezolúciókban“.

¹ Lásd a Magyar Szemle 1931 szeptemberi számában a „Román politikai élet útjai“ című sorozat III. cikkét.

Még nagyobb őszinteséggel és beismeréssel beszélt a párt egyik vezető tagja, kinek a kormány vezető szerepet is juttatott a kisebbségi törvényjavaslat előkészítésében: az erdélyi Popp Ghija.

A kisebbségi jog — mondta az „Adevérul“-nak adott interjújában — úgy, ahogy azt az erdélyi románság a gyulafehérvári rezolúciókban deklarálta, nem opportunitás, hanem megfontolás és százados tapasztalat eredménye és összegezését képezi azoknak a követeléseknek, melyeket a románok magyar uralom alatt támasztottak. Ezek kell, hogy érvényesüljenek, nyíltan és utógondolat nélkül ma.

Mert például a kisebbségi oktatás nem állhat a kisebbségi nyelv pár órai tanításából, hanem az összes tantárgyak az anyanyelven adandók elő s a kisebbségeknek nem csupán elemi, hanem középiskolákra, sőt egyetemre is joguk van.

Teljesen jogos követelése a kisebbségeknek az is, hogy olyan vidékekre, ahol kisebbségi nép összefüggő tömegekben él, csak olyan tisztviselőket küldjenek, akik értik a nép nyelvét. „Láttam“ — folytatta — „saját szememmel, hogy hivatalokban föl van írva: ‚Vorbi(i) numai române?te. (csak románul beszélj) és elszomorodva konstatáltam, hogy a román kormányzat sárba tapossa a nemzeti szabadság eszméjét.“

Jogosan panaszkodnak a kisebbségek az államsegély beszüntetése miatt: „barbárság túrni azt a helyzetet, melyben a kisebbségi iskolák tanítósa van“.

„A kisebbségeknek csaknem minden panasza teljesen jogos.“

Aztán felsorolta Fcpp, hogy hányszor kötöttek paktumot liberálisok, avarescánusok magyar, szász, ukrán kisebbséggel, csináltak csúcsai paktumot, mindig azzal a kötelezettséggel, hogy orvosolják sérelmeiket és sohasem történt semmi.

„A mi véleményünk szerint“ — végezte interjúját Pcpp—, „a kisebbségeknek meg kell adni, ami illeti őket, tekintet nélkül a román pártokhoz való viszonyukra, nem kompenzációképpen szavazataikért, hanem mint természetes és elidegeníthetetlen jogaikat.“¹

Ez mind nagyon szép volt; de Maniuék akkor még nem tudták, hogy milyen nehéz a helyzet. Ezek a kormánynyilatkozatok, interjúk a liberálisok és az egész ellenzék viharos tiltakozását váltották ki azonnal. Az „Universul“ „nemzetellenes politikáról“, „szégyenletes lemondásról“ írt. „A felháborodás vihara sepermé végig az országot“, — írta a „Viitorul“. — „ha a kormány a gyulafehérvári rezolúciókat törvénybe akarná foglalni. Soha a románság — nemcsak a Regátban, hanem sehoh — el nem fogná túrni, hogy a kisebbségi kérdés a gyulafehérvári rezolúciók szellemében oldassék meg.“

S ebben, úgylátszik, igaza volt a liberális lapnak. Alig pár hónappal a kormány megalakulása után, mikor lépések történtek a kisebbségi kérdés valamelyes rendezése végett, az erdélyi románok között is aggodalmas hangok emelkedtek. Maga a szenátus alelnöke, erdélyi román, fogott tollat a kolozsvári „Pátriában“: „Bármennyire legyen is egy kormány a közvélemény ura, amint ez jelenleg az eset és bármennyire jogában is áll, hogy akármiféle problémához hozzányúljon és azt programjának megfelelően megoldja: a kisebbségi kérdés terén egy lépés sem tehető a közvélemény nyílt vagy hallgatólagos beleegyezése nélkül. A nehézség abban a pillanatban fog beállani, amint a kormány a gyulafehérvári rezolúciókban deklarált kisebbségi jogokat törvénybe akarja foglalni. Akkor fog kiderülni, hogy a köz-

¹ Adevéml, 1928 november 16.

vélemény, különösen a Regátban, mennyi jogot hajlandó adni a kisebbségeknek.“

Ezek voltak a különböző felfogások, melyeknek légkörében a magyarok meg kellett szabják állásfoglalásukat a kormánnyal szemben s ez a következő volt: „Kétségtelenül Románia nemzeti kisebbségeinek csak örömet hozhatott a hit, hogy az Anghelescu szellemétől inficiált párturalom letűnt a hatalom polcáról. De örömléteket nem fokozhatja a biztos tudat, hogy most már rövidesen megváltozik minden, hogy elnyomatásunknak vége szakad. Nekünk annyi keserű tapasztalatunk van, hogy most is csak vérmes remények nélkül higgadtan józanok lehettünk.“¹

Így írt Jakabffy Elemér és igaza volt.

E JÓZAN VÁRAKOZÁSNAK első megnyilatkozása volt, hogy a magyar párt bizalmának előlegezésképpen elállott a Népszövetséghez tervezett panasz beadásától és sérelmeit, legalább azoknak egy kis részét, a kormány elé terjesztette. Valamennyire elvi jelentőséget is lehet e lépésnek tulajdonítani: hogy vajjon nem helyesebb-e feladni a hiábavaló népszövetségi eljárást és nincsen-e visszatérés ahhoz a háborúelőtti nemzetiségi-politikai rendszerhez, mely a kisebbségi kérdést a belpolitika keretében állami szervek, állami bíróságok igénybevitelével akarja megoldani.

A magyar párt memorandumot intézett a kultuszminiszterhez, melyben egyelőre az iskolai sérelmek orvoslását kérte: 1. államsegély kiutalását; 2. a felekezeti iskolák nyilvánossági jogának kivétel nélküli elismerését; 3. a bezárt felekezeti iskolák engedélyezését; 4. a szülők jogának korlátlan elismerését, hogy gyermekeiket bármely iskolába akadálytalanul beírathassák; 5. a tanterv revideálását, a tananyag leszállítását és 6. a bakkalaureátusi vizsga eltörlését.

Ezek csak a közoktatási sérelmek voltak, azok se mind és voltak más, közigazgatási, nyelvi, vallási, gazdasági sérelmek is, melyeknek orvoslását mind várhatták a kisebbségek az új kormánytól.

De már a kezdet sem volt biztató.

1929 tavaszán a kormány benyújtotta a közigazgatás reformjáról szóló javaslatát a kamarában, amely sokféle sok csalódást okozott. Nem volt benne decentralizációról komolyan szó és nem volt benne említés a kisebbségi nyelvek használatáról a közigazgatás terén, jóllehet azt kormányrajutáskor megígérte Vajda Sándor, a belügyminiszter. Hogy nem volt benne, annak okául a miniszter azt adta, hogy a nyelvhasználat jogát a készítenő kisebbségi törvény fogja szabályozni. Ugyanaz a kifogás, mint amellyel Brătianu élt 1923-ban, mikor a kisebbségek a nyelvhasználat szabályozását az alkotmány keretében követelték: akkor Brătianu külön nyelvtörvényt ígért, amely persze sohasem jött létre.

Később, a nyár elején, a törvényhozás elé került a bakkalaureátusi törvénynek, Anghelescu volt liberális közoktatási miniszter alkotásának reformja, melynek erősen kisebbségellenes tendenciája volt:

¹ Magyar Kisebbség, 1928 november 16.

kivette volt a felekezeti iskolák kezéből autonóm vizsgáztatási jogukat és a bakkalaureátusi vizsgák letételét román állami középiskolák körébe, román tanárok elé utalta, aminek eredményeképpen a kisebbségi tanulók 70—80 százaléka elbukott. A magyarok biztosan számítottak reá, hogy ezen változás fog történni s annál nagyobb lett csalódásuk, mikor a novella nemhogy nem javított a helyzeten, hanem kisebbségi szempontból hátrányosabbá tette azt. Binder szász szenátor rezignáltan jelölte ki a tárgyalás alkalmával, hogy bár a múltban a szászok küzdöttek a magyar iskolapolitika ellen, el kell, hogy ismerje, itt a törvényhozás terméből, hogy ilyen eszközöket a magyar kormány soha sem használt és Gyárfás Elemér idézte a brassói Saguna líceum értesítőjét, mely elmondja, hogy a magyar kormány az érettségi vizsgákra csak olyan kormánybiztosokat küldött a román gimnáziumokba, akik tudtak románul s ezeknek a biztosoknak csak ellenőrzési és vétőjoguk volt helytelen intézkedésekkel szemben, de a vegyes bizottságokban nem ők elnököltek és a bizonyítványokat nem is írták alá. Ma Erdélyben a magyar és szász ifjak kisebbségi nyelvet nem értő bizottság előtt, idegen középiskolákban kell hogy vizsgázzanak. Ki fogja a gyulafehérvári rezolúciókat végrehajtani, kérdezték, ki fogja a kisebbségi szerződésben biztosított kultúrautonómiát megteremteni, ha nem az erdélyi románok kormánya?

De Costáchescu, a közoktatási miniszter kijelentette, hogy a gyulafehérvári rezolúciók semmi egyéb, mint egy népgyűlési határozat, mely senkit sem kötelez. „Szemünkre vetik“ — mondta —, „hogy a kisebbségi jogok elismerésében lassan haladunk előre. De a kötelesség a kisebbségeké, hogy a teljes megoldás számára előkészítsék a talajt. Úgy látszik, még sokáig fog tartam, míg a kisebbségek bizonyos nyerségeket és egyenlőtlenségeket el tudnak simítani, melyek ma még fennforognak. Ha majd ezt tapasztaltuk, készségesen jövünk mi is elibük, de amíg a kisebbségek bizonyos hibákat követnek el, mi is meglassítjuk lépéseinket.“ S ehhez az eléggé titokzatos mondatához hozzáfűzte szenátusi beszédében, hogy Románia „nem konfederáció, hanem nemzeti állam s mikor törvényt alkot, az egész román haza számára, összes fiai számára alkotja, tekintet nélkül származásukra és nyelvükre.“ Ez a román felfogás a jogegyenlőségről: minden állampolgárnak joga van románul beszélni és román bizottság előtt vizsgáztatni.

A miniszter által említett lassú haladás nyilvánvaló volt a kisebbségi törvény megalkotása körül is.

A kormány 1929 nyarán bizottságot küldött ki a törvényjavaslat megszerkesztésére s annak egy tagját, az erdélyi Popp Ghiját kiküldötte, hogy tanulmányozza Európa-szerte a kisebbségek helyzetét. De mikor november 15-én új ülészsakra ült össze a parlament, a trónbeszédben volt szó mindenféle törvényalkotásról, csak a kisebbségi státútumról nem. A kisebbségeket kellemetlenül lepte meg ez.

„Olvastuk külföldi lapokban“ — mondta Wilier József magyar-párti képviselő a kamarai felirati vita alkalmával — „be volt jelentve a Népszövetségnek is, hogy a kormány elhatározása, hogy megcsinálja a kisebbségi törvényt. Alig lehet menekülni a gyanútól, hogy egyfelől

ez a híresztelés külföldön, a kérdés agyonhallgatása másfelől úgy a trónbeszédben, mint a kormánypárt feliratában nem egyéb politikai taktikánál: hogy a külföld, a Népszövetség lelkesüljön a jó hírek hallatára; az itthoni hallgatás viszont megnyugtassa a sovén lelkeket, mert látják, hogy a haza nincs veszélyben, marad minden úgy, mint volt... A tény pedig az, hogy a mi problémánk megint sirba került s a trónbeszéd óvakodott, hogy halotti álmából felkeltse.“

Maniu csak később, a nemzeti-parasztpárt egy központi végrehajtó bizottsági ülésén válaszolt a szemrehányásokra. Azt állította, hogy a kormány nem hagyott fel szándékával: a javaslat készül.

„De kérдем — folytatta beszédét —, mi a kisebbségek panaszai? Nem mozoghatnak szabadon a politikai élet minden terejében? Nincsenek-e képviselve a parlamentben, különösen a magyarok és németek? Nem mondhatják-e meg szabadon véleményüket mindenütt? Inkább mi panaszkodhatnánk ellenük. Nincs közöttünk jogegyenlőség, panaszkodhat-e bármelyik kisebbség elnyomásról? Ha voltak a múltban sajnálatos események, kormányunk véget vetett azoknak.

De mikor kisebbségi törvényről beszélünk, meg kell hogy állapítsuk, hogy egy államban nemcsak jogok, hanem kötelezettségek is vannak. S az állampolgári kötelezettség nemcsak adófizetésre és katonaszkodásra kötelez, hanem az állampolgári szolidaritás és a hazafias érzelmek megnyilvánulására is. Az állampolgárság arra is kötelezi a kisebbségeket, hogy erkölcsi képességeikkel hozzájáruljanak az állam tekintélyének emeléséhez és érdekeinek védelméhez s e tekintetben, sajnos, csatlósomnak kell hogy kifejezést adjak... A kisebbségi kérdés megoldása nehéz, de ők maguk nehezítik azt meg.

Értsék meg, hogy a megoldás az ő szubjektív és objektív, erkölcsi és anyagi együttműködésüktől függ; a probléma csak az egész ország közreműködésével, csak a kisebbségek és többség összeműködéséből kifejezett közvélemény megegyezésével oldható meg.“

MÉG 1926 OKTÓBERÉBEN VOLT, hogy Vintila Brátianu, bátyjának, Jonelnek kabinetjében pénzügyminiszter, később annak halála után miniszterelnök és a liberális párt vezére, Tünu Severinben „Uj Románia eljövendő hivatásáról“ tartott előadást és elmondta, hogy Románia területén három töredék kultúra van: egy a regáti francia kultúrán keresztül fejlődött latin, egy a magyarságon alapuló erdélyi román és egy harmadik, az ország keleti részeiben uralkodó szláv. E kultúrák egyike sem a román lélek teremtménye: szakítani kell velük s helyébe az új, fiatal román nép közös, egységes román kultúráját kell helyezni. Csak bátorság kell hozzá: múlt nélküli jövő elképzelése, tradíciók nélküli ismeretlenségbe való bátor ugrás; egy ilyen merész nekivágás gazdasági és természeti feltételei megvannak Romániában. Ha elvonják az elpusztítandó kultúrák kulturális és gazdasági alapjait, azok sülyedésbe, züllésbe jutnak, rommá lesznek s nyomain felépülhet az új, egységes román kultúra.

Világosabban román államiéi fiú nem mutatta meg a román kisebbségi politika lényegét és céljait. 1918 óta minden törvényalkotás, adminisztratív intézkedés, gazdasági és pénzügyi politika ezt a célt szolgálja; centralizáció, földreform, adórendszer, közoktatási reform, mindnek a célja a kisebbségi kultúra tönkretétele. Igaz, hogy a Maniu kormány választásai 1928 őszén tiszta választások voltak, eltekintve a román tömegek spontán terrorjától, igaz, hogy a kormány 10 és fél millió lei államsegélyt irányzott elő a magyar egyházak szubvenciója-képpen — de lényegben mindez nem jelentett változást és bármit

beszélte Maniu és Popp Ghita kisebbségek jogáról és jogos panaszairól, bármilyen törvényt alkotott a parlament és rendeletet bocsátott ki a kormány, a perifériákon, az alantas közegek keze alatt folyt tovább a kisebbségek anyagi és szellemi pusztítása, nyelvük üldözése, név-analízis, kultúrzóna. Az esküt tett vagy nem tett magyar tisztviselők helyzetén nem történt változás, az agrárreform okozta bizonytalanság tovább tartott: nyolc év után a reform nem ért véget, a kisajátítási kötvények nem voltak kiutalva. 1929-ben a mezőgazdasági világválság még nem volt akut s a romániai gabonatermelés már krízissel küzdött. A tulajdonjog bizonytalansága, a földdel ellátottak hozzá nem értése folytán tíz év óta nem volt termés, a gabonakereskedő nem tudott vásárolni, tönkrement s ha a gazdának mégis akadt eladnivalója, a fogyasztóhoz kellett hogy forduljon, aki olcsón és kis mennyiségben vásárolt. Erdélyben három és fél millió föld cserélt gazdát s annak tulajdonjoga volt bizonytalan tíz év óta, amit nem műveltek, vagy nem úgy, amint kellett volna. Földet kapott népbank, csendőrség, sporttelep, lövészegylet: de a kormány nézte tovább összetett kézzel. „Ami minket illet“, — mondta másfél évi kormányon léte után Raducanu földművelésügyi miniszter — „mi meg fogjuk tenni a legkomolyabb intézkedéseket, hogy a föld a parasztok kezébe jusson/. Nyolc év után tehát a föld még nem volt a paraszt kezében és nyolc hónap múlva megbukott a kormány s a föld nem került a paraszt kezébe.

A közigazgatási reform a kormány erélytelensége, mondhatni gyávasága folytán félbemaradt, hibrid alkotássá vált.¹

A törvény előzetes, bizalmas tervezetében arról volt szó, hogy az új állam történeti kialakulásának és az erdélyi és besszarábiai román-ság regionalista követeléseinek megfelelő tartományok alakulnak valóságos autonómiával; — de közbelépett a Consiliul Superior Administrativ és közbeléptek a liberálisok, a kormány meghátrált és a törvény végleges formájában valami értelmetlen „megveszövetéseket“ alkotott, melyek csak arra valók voltak, hogy megnehezítsék és akadályozzák a közigazgatás menetét. A városi tanácsok feloszlatásának a kormány részére biztosított joga az önkormányzat látszatát is megsemmisítette és módot nyújtott a kormánynak, hogy ú. n. „ideiglenes tanácsokat“ nevezzen ki, melyek a tiszta kisebbségi városokban is román elemekből állottak. Brassó ilyen ideiglenes tanácsa arra fordította idejét, hogy a város utcáinak előbbi neveit, melyek a városban addig uralkodott nemzetiségi összhang értelmében mindhárom nemzetiség nyelvén, magyarul, németül és oláhul álltak a házak oldalán, megváltoztatta és harmincnégy utcát állítólagos román nagyságok után nevezett el s ma van Brassóban Strada Iuliu Maniu, Strada Vaida-Voevod és van utcája Filipescunak és Titulescunak.

Háromszéknek, ennek a tiszta székely vármegyének az ideiglenes román interimár bizottsága 700.000 lei szubvenciót adott a román „Astrának“, jóllehet törvény értelmében nem volt joga, hogy költségvetés keretein túli kiadásokat eszközöljön.

¹ Lásd „Erdély román közigazgatása“ című cikket e folyóirat 1929 októberi számában.

Nem volt semmi haladás az igazságszolgáltatás keretében sem, még az erdélyi románság érdekében sem. Gyárfás Elemér említette meg a szenátusban, hogy a magyar időben a budapesti kúriánál hét erdélyi román bíró volt, a bukaresti legfelső semmitőszéknél hat erdélyi román van és egyetlen kisebbségi bíró sincs.

Legszomorúbb volt, hogy a közoktatás is maradt a régiben, sőt — mint a bakkalaureátusi törvénnyel kapcsolatban említettem — a kisebbségekkel szemben még rosszabbá vált a helyzet. Pedig ott lett volna min javítani! Costăchescu, a közoktatási miniszter, ahányszor felszólalt a törvényhozás valamelyik házában, annyiszor festette meg a liberális éra iskolapolitikájának szomorú és piszkos helyzetét.

„Közoktatási rendszertünket” — mondta 1929 június 4-én a kamrában — „anarchia, szervezetlenség és lazaság jellemzi, ami keresztülvonul egész iskolai adminisztrációnkon. Mondhatom, hogy e tekintetben egyik iskolánk rosszabb, mint a másik. Nem telik el nap, hogy ne olvassak aktát egy-egy iskolaigazgató bűnről, különösen diákközhonokkal kapcsolatban. A becsületérzés teljes hiánya magyarázza meg ezt, mi áthatja egész adminisztrációnkat s úgy terjed minden hivatalban, mint a gomba, különösen ott, ahol pénzt kezelnek... Ez a liberális párt hosszú uralmi rendszerének az eredménye. A tanítószék párthoz lévén kötve és abban a hitben, hogy ez a párt fogja örökké kormányozni az országot, elvesztette minden felelősségérzetét és minden félelmét a felelősségre vonatástól. Maguk a miniszterek voltak az elsők, kik nem respektálták a törvényeket, szabálytalanságokat követtek el és védtek a bűnösöket... Követelhetik-e aztán ők, hogy alantasaik becsületesek legyenek!”

Ha egy miniszter ilyenek ismerte meg resszortjának és az egész országnak a helyzetét, kötelessége lett volna, hogy cselekedjék. De kétévi nemzeti-parasztpárti kormányzat alatt nem történt semmi és bukásuk után Jorga szemükbe vághatta, hogy az országot „a bűnök fertőjében hagyták maguk után”.

Az elemi oktatás revízióra szorul, a középiskolai, a folytonos kísérletezés után, lehetetlen helyzetben volt. Tíz év alatt legalább ötször változott meg a középiskolák szervezete. Az utolsó reform után, mely beállította a hét osztályos középiskolát, a külföldi egyetemeken, Bécsben, Grácban visszautasították a román érettségi bizonyítvánnyal jelentkező ifjúságot.

Természetesen kétszeresen szenvedett e rettenetes káoszban a kisebbségi oktatás, amellyel szemben való érzését legjobban kimutatta a kormány, mikor törvényben az állami iskolákkal szemben külön típusú középiskolákként ismerte el a balázsfalvi, brassói és belényesi román felekezeti gimnáziumokat, ellenben megtagadta a hasonló elismerést a kisebbségi felekezeti középiskoláktól.

Lehetetlen, hogy itt tömegesen soroljam fel mindazt a visszaélést, szerződésellenes eljárást, vérig sértő igazságtalanságot és apró túsúrást, amiben a magyaroknak az iskoláztatás terén részük van; csupán egypár olyan esetet említek fel, melyek a törvényhozás egyik vagy másik házában kerültek szóba, valóságuk hát nem vonható kétségbe.

Alig pár hónappal a Maniu kormány megalakulása után — mikor Costăchescu olyan kíméletlenül ostromozta a liberális iskolapolitikát —

a belügyminiszter elrendelte (1588/929. sz.) hogy Csík vármegye vegyen fel költségvetésébe 233.000 leit a megyei iskolai bizottság (comitéul scolar) javára, indoka lévén e rendelkezésnek az, hogy „ezen összeg nélkül a vármegyei iskolai bizottság nem tudja betölteni azt a nehéz misszióját, hogy fenntartsa és fejlessze a román oktatást és román iskolákat építsen abban a vármegyében, melynek lakossága annyira el van idegenedve“. Miben különbözik ez a liberális Anghelescu közoktatási miniszternek attól a korábbi rendeletétől (6659. 1927), mely a következő szavakkal végződött: „az összes közigazgatási hatóságok meg kell hogy tegyenek minden lehető, hogy a vármegye minden községében állami iskolát létesítsenek és tartsanak fenn, melyben hangozzék a román kultúra szava.“

S mindez egy olyan területen, amelynek számára a Kisebbségi Szerződés egyházi és iskolai autonómiát biztosított!

A Maniu kormány kezdte meg a székely vármegyékben az állami óvodák tömeges felállítását.

Csik megyében 43 állami óvodát létesített kizárólag regáti óvónőket alkalmazva, akik nem tudják megértetni magukat a székely néppel, úgyhogy közülük sokan tolmácsok közvetítésével érintkeznek a kis gyermekekkel. Csátószeg községben az óvónő az utcáról hajtja be a gyermekeket az óvodába; Darvas Albert odaváló lakost a csendőrök letartóztatták, mert nem volt hajlandó gyermekeit olyan iskolába járatni, ahol nem értik nyelvüket. Baróton, ahol 62 óvodaköteles székely gyermek van, kiket eddig egy magyar óvónő tanított, két regáti oláh tanítónót neveztek ki, akiknek egyike sem ért egy szót sem magyarul.

A magyar párt panasszal fordult a közoktatási miniszterhez: „A kormány“ írta memorandumában „óriási terheket hárít a magyar és székely községekre; a minisztérium olyan községekben, hol a kisebbség az összes magyar tankötelesek számára megfelelő iskolákat tart fenn, állami elemi iskolák létesítését rendeli el és az oda bekényszerített néhány gyermek kedvéért fenntartott állami iskola fenntartására a községeket elviselhetetlen terhekkel sújtja. A meglévő kisebbségi iskolák mellett további állami iskolák és óvodák fenntartása szükségelten áldozatokat követel és növeli a nép amúgy is fokozódó nyomorát.“

A helyzet más vonatkozásban ugyanilyen másutt is. Nagykárolyban, ahol a lakosság 80 százaléka magyar, egyetlen iskolában sincs magyar tagozat, tehát magyar nyelvű oktatás. Emiatt az államivá tett iskolák fokozatosan elnéptelenedtek, a magyar gyermekek nem látogatják. A kegyesrendiek főgimnáziumának az impérium átvételekor 730 növendéke volt, ma az állami román középiskolának van 260. A polgári leányiskolának volt 417 tanulója, ma van 57.

A következő történet nem szorul kommentárra:

A biharmegyei Szentimre község lakossága tiszta magyar. A községet a hatóság kényszerítette, hogy állami iskolát építsen s a falu, mivel már volt felekezeti kisebbségi iskolája, csak hosszú húzódozás után tett eleget a rendelkezésnek és építette fel az iskolát.

Az iskolába kineveztek egy magyar nemzetiségű tanítót, de az iskolának csak egy tanulója volt, mert a magyar gyermekek a felekezeti

iskolába jártak. A tanító jelentést tett a nagyváradi tanfelügyelőnek, hogy nem tarthat előadást, mert mivel télen nem fűtötték az iskolát, az iskolát ez az egyetlen tanuló is elhagyta.

A tanfelügyelő kiszállt a helyszínére és megállapította, hogy:

Mivel a tanító harminc nap óta nem volt az iskolában, lemondott-nak tekintendő és állásából elmozdítatik.

A tanító futott fűhöz-fához s a tanfelügyelő belátta, hogy rendeletének indokolása lehetetlen, de nem vonta vissza, csak indokolását változtatta meg, úgy, hogy a tanítót elmozdította állásától azért, mert nem tud románul.

S a magyar tanító elvesztette állását a magyar községben, annak ellenére, hogy Craiovában részt vett volt egy román nyelvű kurzuson s megfelelő bizonyítvány volt kezében, hogy teljesen bírja a román nyelvet.

Fennmaradt a kultúrzóna és folyt tovább a névanalízis és a faji eredet kutatása s az előbbinek illusztrálására egy szcncmcrú kis esetet beszélek el, amely a római katolikus státus közgyűlése előtt is szóba került.

Élt egy Csíkszeredához közeli székely faluban egy kis árva, Gyüttő Gyuri özvegy édesanyjával, olyan szegényen, hogy néha nem volt meg a mindennapi kenyerek. De mert a fiú okos és szorgalmas gyermek volt, a helybéli pap gondolt egyet és elvitte magával a Csíkszeredái katolikus gimnáziumba, hogy tanuljon: lehet belőle még püspök.

Meg is érkezett Gyuri Csíkszeredába egy másik kis székely pajtásával, Kádár Péterrel és beírták mind a kettőt a gimnázium első osztályába és nekifogtak az életnek.

De jött egy idő múlva az oláh tanügyi inspektor és észrevette hogy Gyüttő Gyuri neve a születési bizonyítványban „Giutto“-nak van írva, a Kádár neve pedig „Dogar“-nak, ami oláhul kádárt jelent, tehát nyilván oláh mind a kettő. Elrendelte hát, hogy a két fiú hagyja ott a katolikus magyar iskolát és járjon az állami iskolába, ahová se pénze se kedve nem volt, hogy beiratkozassék.

Ott hagyta hát Gyüttő Gyuri az iskolát s beállott suszterinasnak.

Az özvegy anya pedig a következő vasárnap bement Szeredába, letérdelt a templom küszöbére és megátkozta azokat, akik az ő fiát megakadályozták, hogy pap legyen belőle.

Valamikor 1930 őszén, mikor már végít járta a Maniu kormány, a közoktatásügyi miniszter rendeletet intézett a kolozsvári tartományi igazgatóhoz s elrendelte, hogy az állami iskolai hatóságok figyelmeztetendők, hogy „tiszteljék a szülők jogát, hogy gyermekeiket tetszésük szerinti iskolába írathassák be és szünjék meg az eredet, név és vallással indokolt presszió, mely forrása a visszaéléseknek és panaszoknak“. De ezzel a rendelettel senki sem törődött, senki sem hajtotta végre s a névanalízis folyik tovább mind a mai napig.

1930 ŐSZÉN Kolozsvár városházán és az erdélyi kormányfőnökségen egyidejűleg vita volt afelett, hogy szabad-e a közigazgatási testületekben, városban és faluban, (Kolozsvárról és Felvinc községről volt szó) a magyar nyelvet használni. Két évi nemzeti-parasztpárti uralom után a „Keleti Újság“ cikket írhatott azzal a címmel: „Szabad-e magyarul beszélni?“ A cikk két érdekes kérdést világít meg.

Egyik az a tény, amely még Erdélyben is homályos háttérbe szorult, hogy azok között a magyarországi törvények között, melyeket a Consiliul Dirigent 1919-ben az impérium átvétele után érvényben tartott, ott van az 1868: XLIV. nemzetiségi törvény is, tehát annak a nyelvhasználati jogra vonatkozó rendelkezései érvényben vannak a

mai Erdélyben. Persze, a törvényt 1929-ben Maniuék éppen úgy nem szándékoztak végrehajtani, mint nem hajtották végre a magyar kormányok 1868 után.

A másik az a körülmény, hogy a román álláspont a nyelvhasználat kérdésében — s ez az enyhébb álláspont — az, hogy az a magyar, aki tud románul, köteles románul beszélni. Ez mutatja a „jogegyenlőség“ román felfogását: minden állampolgárnak egyenlő joga van, hogy románul beszéljen.

A nemzeti-parasztpárt politikájának illusztrálásaképpen a nyelvhasználat terén szintén csak egy-két példát fogok megemlíteni.

Gyárfás Elemér két ízben is interpellált a szenátusban amiatt, hogy a postahivatalok nemcsak azt kívánják, hogy a levelek címzésében a rendeltetési hely neve, hanem a címzett személy vagy cég neve is románul legyen feltüntetve, különben megtagadják a kézbesítést, s mikor emiatt ő panaszt tett a közlekedési miniszternél, aki akkor az erdélyi Vlad Aurél volt, azt a választ kapta, hogy

„a postahivatal eljárása megfelel a törvénynek és szabályzatoknak, melynek értelmében a levelezés akként kézbesítendő a cégnek, amint ezek be vannak jegyezve (tehát románul, ahogyan a cégjegyzés a törvénysszékeknél történt)“.

S ez annál is inkább, indokolta a miniszter elhatározását, mert:

„a postahivatalok négy éve kéri a bankokat, hogy a magyar címzés mellett használjon román fordítást is, de azok mindig megtagadták;

egy idő óta tüntető módon jelölik meg a helységneveket is magyar nyelven.“

Természetes, hogy a miniszter mindkét indoka teljesen légből kapott volt és hamis információn nyugodott.

Élénkebb fényt vet a nyelvkérdés kezelésére és a román felelős államférfiak eljárására az a rendelet, melyet Dobrescu Aurel, erdélyi tartományi főnök bocsátott ki 1930 április 7-én, a nemzeti-parasztpárt kormányzásának derekán s amely így szólott:

„Tekintettel arra, hogy mindezeideig nincs olyan törvény, mely a megyei tanácsok, megyei delegációk és községi tanácsok tanácskozáiban megengedné a kisebbségi nyelvek használatát, következik, hogy a jövőben ezeknek a testületeknek a tanácskozásai csak román nyelven tarthatók.

Következésképpen semmiféle indokolás mellett sem engedhető meg, hogy más, mint az állam hivatalos nyelvén nyilatkozatok hangozzanak el, a bizottsági tagok felvilágosítást kérjenek vagy adjanak vagy az ülésekről jegyzőkönyveket vegyenek fel.

Abban az esetben, ha a tagok közül egyesek nem vennék figyelembe az ez irányba tett rendelkezéseket, a tanácsstagok nyilatkozatai meg nem történteknek tekintendők és nem foglalhatók jegyzőkönyvbe.“

A kérdés további lefolyásának historikumához a következő érdekes események tartoznak:

A magyarpárti képviselők felvilágosításért fordultak a miniszterelnökhöz és Maniu kijelentette, hogy kérdést intézett a rendelet dolgában Dobrescuhoz, aki táviratilag jelentette neki, tehát letagadta, hogy valaha ilyen rendeletet adott volna ki. S mikor a képviselők mondták, hogy a rendelet a sajtó képviselőinek kezében van, Maniu azzal vetett véget a dolognak: „Uraim, én hivatalosan intéztem kér-

dést a rendelet felől; a válasz az volt, hogy ilyen rendelet nem adott ki, ennél fogva ilyen rendelet nincs.”

Megjegyzendő, hogy nemcsak hogy megvolt a rendelet, hanem Dobrescu ahhoz magyarázó felvilágosításokat is fűzött, ami szintén megjelent az erdélyi sajtóban.

S hogy teljes legyen a kép, a „Brassói Lapok” április 14-i 86-ik számában foglalt közlés szerint, Vajda-Voevod Sándor belügyminiszter a lap munkatársának kinyilatkoztatta: „A Dobrescu-rendelet nagyon jó, én mindenben helyeslem és akármelyik percben hajlandó vagyok azt aláírni.”

KÉT ÉVI KORMÁNYZAT UTÁN, 1930 őszén megbukott a Maniu kormány: a kisebbségi törvény nem jött létre és nemzetiségi politikáját a fennebb vázolt események jellemzik. Bukása után Maniu a nemzeti-parasztpárt pártkörében beszédet tartott, beszámolva kormányzatának eredményeiről s e beszédben azzal hitegette magát, hogy maguk a kisebbségek is kénytelenek elismerni, hogy sehol a világon kisebbségek nem örvendenek szélesebbkörű jogok élvezetének, mint Romániában és idegenek, akik a kisebbségi helyzet tanulmányozása végett jöttek az országba, álméltáccsal látták, hogy milyen életük van a romániai kisebbségeknek; községekben, városokban, megyékben, parlamentben képviselőkhöz jutnak, saját nyelvükön élvezik az adminisztrációt, szóval minden lehetőség megvan számukra, hogy mint egyenrangú polgárok otthon és jól érezzék magukat Romániában.

Ezekkel a kijelentésekkel nem lehet vitába bocsátkozni. De pár hónappal később, mikor nemcsak a Maniu-kormány, hanem az egész nemzeti-parasztpárt megbukott, gróf Bethlen György, a magyar párt elnöke egy beszédében a következőket mondotta:

„A nemzeti parasztpárt kormányrajutásakor mindnyájan nagy várakozással voltunk eltelve a kormány nemzetiségi politikájával szemben.

Indokolt volt várakozásunk, mert számos ígélet hangzott el s ezeltől két és fél évvel, mikor szintén választások előtt állottunk, a magyar választóközönség egy része hajlandónak látszott arra a hitre és bizalomra, hogy ennek a pártnak a kisebbségi politikája folytán végre meg fog változni minden, amit az eddigi kormányok a mi sérelmünkre elkövettek.

A kormány, mikor különböző ügyeinkben hozzá fordultunk, eleinte az időre hivatkozott, azzal tért ki, hogy még nem volt elég ideje, hogy politikáját és tevékenységét kifejthesse. Azután azt hallottuk, hogy sok más kérdés elsőbbrangú fontosságú, mint a kisebbségi kérdés megoldása.

Így telt az idő ...

A sok halasztás, várakozás végül is beletorkollott a kormány bukásába s végül nyíltan kimondották, hogy nincs semmi remélni valónk, mert rájöttek, hogy nincs szükség kisebbségi törvényre, mivel a velünk való bánásmód anélkül is megfelelő és a kérdést levették a napirendről.”

ÍGY TÖRTEK LE az első nemzeti-parasztpártnak, az erdélyieknek kormányzatával szemben táplált remények.

Aztán jött Jorga, utána újra a nemzeti-parasztpárt, most már sokkal kevesebb reményt keltve és kormányon voltak az elmúlt, 1933. év teléig. Hogy ez alatt az évek alatt hogy alakult a magyarság helyzete, arról talán más alkalommal.

SZÁSZ ZSOMBOR